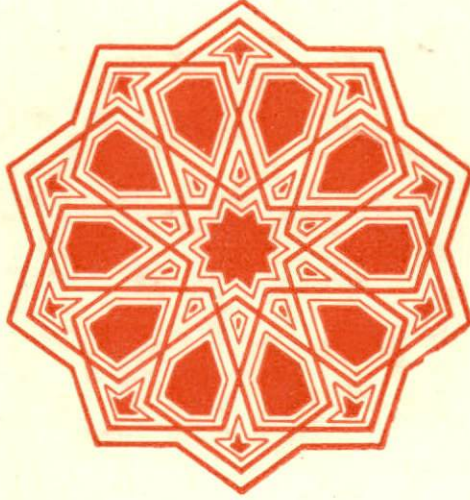

10

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
YILDA BİR ÇIKARILIR

1963

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ — 1963 Tel : 10 54 04

Yıl: 1963

Cilt: XI

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
YILDA BİR ÇIKARILIR

1963

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ — 1963 Tel : 10 54 04

İ Ç İ N D E K İ L E R

	<u>Sayfa</u>
Albert GABRIEL (Çeviren: A. FIRTINALI)	: <i>Türkiye'de Türk Mimarisi</i> 1
Ord. Prof. Suut Kemal YETKİN	: <i>Türk Resim Sanatının Menşei Hakkında</i> .. 5
Doç. Dr. Abidin İTİL	: <i>Buddha Tanrısı Reddetmiyor mu?</i> 11
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>Die Modernisierung der Türkei und die Pioniere der Modernen Türkischen Denker</i> 17
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: <i>Türkiye'nin Modernleşmesi ve Bu Hareketin Öncüleri Olan Türk Düşünürleri</i> 27
Prof. Dr. Bedi Ziya EGEMEN	: <i>Ölüm Üzerine</i> 31
Prof. Dr. Mehmet TAPLAMACIOĞLU	: <i>Lâyiklik İlkesi ve Türkiye'deki Durum</i> 35
Doç. Dr. Cavit SUNAR	: <i>Dinin Temeli İlimdir</i> 55
Hıfzırrahman Raşid ÖYMEN	: <i>İslâmiyette Öğretim ve Eğitim Hareketleri</i> .. 61
Dr. İsmail CERRAHOĞLU	: <i>Kur'an-ı Kerim ve Hanîfler</i> 81
Dr. Talât KOÇYİĞİT	: <i>Kıtap ve Sünnette Nesh Meselesi</i> 93
Prof. James ROBSON (Çeviren: Dr. Talât KOÇYİĞİT)	: <i>Hasen Hadislerin Çeşitleri</i> 109
İsmail ÜNAL	: <i>Kale Anahtarları</i> 119
Doç. Dr. Abidin İTİL	: <i>İndra-Dharma</i> 153
Prof. Dr. Mehmed TAPCAMACIOĞLU	: <i>Tanıtmalar</i> 171

Ö L Ü M Ü Z E R İ N E

Prof. Dr. Bedi Ziya EGEMEN

*Duysak da duymasak da, görsek de görmesek de,
O bizim karşımızda, yanımızda, bacamızda ve kapımızda..
Hayır, elimizde, kanımızda ve alın yazımızda.
Bir kez varlığı olan her canlı onda eriyecek,
Başlayan her hayat onda bitecek, sönecek.
Yer yüzüne, işine ve ocağına bir daha dönmiyecek..
İstese de istemese de, öteye gidecek ve gelmiyecek.*

Ölüm diye adlandırdığımız kaçınılmaz akibet, bütün bir insanlık tarihi içerisinde, derece derece her topluluğun üzerine eğilip düşündüğü, çözümünü güç bir mesele olmuştur. Değil eserleri günümüze kadar süre gelmiş, düşünce sistemleri kurmuş eski ve büyük medeniyetlerde, iptidâiliklerini hâlâ muhafaza etmekte olan çok eski topluluk kalıntılarında bile, insanlar ölüm bilmecesini çözmeye yeltenmişler, hiç değilse güçleri yeterince mânalandırmağa uğraşmışlardır. İster ancak bir kaç mütecessis ilim adamından başka medeniyetin henüz ayak basmadığı Güney Amerikanın belirli orman, dağ ve vâdilerinde yaşayan kızıl derili gurupları, ister Afrika çöllerinin medeniyete sırt çevirmiş vahşi ve yamyamları, ister Avustralya ile çevresindeki bazı adaların hâlâ taş devirlerini yaşayan yerlileri, bütün bu topluluklar, kavimler birbirlerinden uzak, birbirlerinden habersiz de olsalar, gelenek ve göreneklerinde, ibâdet ve âyinlerinde, masal ve efsanelerinde ölüme dâima birer mâna ve muhteva vermişler ve onu değerlendirmişlerdir.

Daha bir gün, bir saat önce konuşan, kıpırdıyan, bir ananın, bir babanın, bir kardeşin, bir evlâdın, bir sevgilinin bir an içinde susması, bir daha seslenmemesi, göçmesi ve dönmemesi onları üzmüş ve uzun uzun düşündürmüştür. El ayaktan olan, sestem nefesten kesilen, kaskatı, soğuk bir külçe hâline gelen cesetlerin etrafında toplanmalar, ateş yakmalar, avazlar, ağlaşmalar, rakslar, kendinden geçmeler ve nihayet bu âleme ayak basıp göçmenin hatırası mezar ve mezarlıklar, bütün bunlar ölümün kalanlar için her devirde bir duyuş ve düşünüş konusu olduğunun şaşmaz delilleri. Ayrılık, gerilik, ya da ilerilik sadece ifadelerin zaman ve mekân farklarından ötürü. Yoksa insan olup da onu duymamak, görüp de üzülmemek, üzerinde kafa yormamak mümkün mü?

Ölüm üzerine tek bir müşâhedemiz de olmasaydı, demek isterim ki, tek bir ölüm vakasıyla bile karşılaşmamış olsaydık, bu sonucu biz yine de kendiliğimizden bulacaktık: güdülerimizle, sezilerimizle. soluyan bir nefesin, ağırlaşan bir dilin, günden güne kuvvetten kudretten kesilen bir bedeninin, gevşeyen bir hâfızanın, güçleri silinmeye başlayan bir zihnin önüne geçilmez bir sona yaklaştığını sezmemesi kabil mi ? Nihayet son nefesi teslim etmemek için bedenle ruhun son birlik çabasında da ölüm şuuru vardır.

Ölüm esasında canlı her varlık için tabîî bir hâdis ve mutlak bir sona eriş, eriyiştir. Halbuki eski Hint ve Yunan felsefelerinde ve onlardan bu yana, gizli mânalara büründürülmüş sır dolu mistik bir problem hâline getirilmiş ve metafizik spekülasyonlara boğdurulmuştur. Ne klâsik Yunan Düşüncesinde [Epikür, Sokrat, Eflatun] ve Roma tefekkürlerinde [Çicero, Seneca]

ne Schoppenhauer, ne Kirkegaard, ne Driesch ve Heidegger'in felsefelerinde ölüm problemi gereği gibi bir açıklamaya erişebilmiştir. Bunun sebebi, ölüme hayat ötesi ve üstü bir mâna ve değer vermek özentisinden geliyor. Oysa ölüm, biz geçici ve göçücüler için *ancak hayat açısından kavranılması mümkün bir fenomen*.

Hayat ise enerji ve dinamizmi olan bir akıştır. Benzeri bütün hâdiselerin prensipinde olduğu gibi, onun da şaşmaz, kaçınılmaz bir hedefi var: dinmek ve tükenmek; çoğu kez belki de bu akışa doyamadan, devrini tamamlayamadan. Canlılardan farklı olarak ölü diye vasıflandırdığımız ve nedenlerini çözebildiğimiz tâbiatta bile bu dinmiş ve tükenmiş var. Devreden yağmurlar fırtınalar, kasırgalar bizi aldatmasın; bir kasırğa koptu mu etrafı tozu dumana katar, enerjisini boşaltır, biter ve tükenir. Artık gelecek kasırğa bu kasırğa değil, bir başkası, bir yenisi. Canlılarda hemen hemen öyle: bir başlayış, hız alış, enerjiyi boşaltış ve dönüş. İstesede istemese de bu onların değişmez, kaçınılmaz kaderi.

Hayat bir hedef ardında koşuştur. Beden de çok yönlü gayelerine ulaşmak isteyen mâna ve maksadını tamamlama çabasından başka bir şey değil; bütün akışlarda olduğu gibi, bütün kuvvet ve kudreti kullanıp hedefe ulaşmak ve sonunda da tükenmek..

Çocuklar, gençler için ölüm neden mânasız, neden yabancı ? Çünkü onlar ne bedence, ne de ruhca henüz hedeflerine varmış, enerjilerini tüketmiş değiller. Gençliğin bütün özentisi, hayatı sindire sindire duymak, tatmak, dünyayı tanımak, heyecan dolu ümitlere kavuşmak, uzak, erişilmesi güç hedeflere ulaşmak. Fakat cesâret isteyen bu tabii akıştan, cüret isteyen bu hınçtan korkup kaçtılar mı, gerilere saptılar mı, nevroz, depresyon ve fobi dediğimiz ruhî çatışmalar, aksamalar başlar.

Ortalama insan ömrünün yarısı ve biyolojik hayatın zirvesi demek olan olgunluk çağında da bu didiniş, bu hedef ardı koşuş yine de sürer; hemen aynı hızla. Ne var ki, hayat ortasına kadar bir yükseliş olan bu çaba, şimdi artık bir dönüş ve iniştir. Çünkü hedef artık zirve değil, yükselişin başlangıcı olan vâdiye iniş ve dönüştür. Hayat münhanîsi bir merminin çizdiği kavisidir: namlıda durgunluk içinde mermi bir kopuşla birden hızlanır, yükselir, kavisin zirvesine erişti mi, yine hızla iner ve başlangıçtaki eski durgunluğuna döner.

Ancak psikolojik hayat münhanîsiyle, yolculuğunu fizik kanunlar gereğince tamamlayan bu kavis arasında bir ayrılık vardır: her ne kadar hayatın da tabiat kanunlarına paralel biyolojik akışı, merminin çizdiği kavisini andırırsa da, psikolojik yönden duraklama ve aksamalar yapar. İnsan ruhu akmakta olan yılların ardında kalır, topraktan ayrılmak istemezcesine çocukluğunu, gençliğini muhafazaya yeltenir. Zaman akışını durdurmak için saatin yelkovanını akrebini tutmaya çalışır ve sanır ki, bu akış artık durmuştur. Oysa bu çaba nihayet bir geciktirme; yoksa zirveye ulaşmak alın yazısı. Nitekim günün birinde zirvede olduğumuzu ister istemez idrâk eder, hiç değilse buraya yerleşmeye, ardı görünen yokuşun inişinden kaymamaya, uçuruma, vâdiye yuvarlanmamaya çabalarız. Oysa iniş de mukadder; artık hasret dolu gözler arda kalan tepeye çevrilir ve hiç olmazsa inişi ağırlaştırmağa uğraşırız. Bir zamanlar hayatın güçlükleri karşısında duyulan korku şimdi ölüme yönelmiştir. Hayat akışını engellemenin boş bir çaba olduğunu nihayet idrâk etmişsek de, yine de onu bir yerde olsun durdurmaya, oyalama ya ve oyalanmaya çalışırız.

İşte böyle bir insanın ruhu, artık tabii dayanağını kaybetmiştir. Hayatı gittikçe artan bir hızla sona yaklaşırken, şuur ve idrâki hâlâ havalarda, mücerretedir. Böyleleri hiç bir zaman hayat akışının mânasını anlayamazlar, bu mânayı tamamlayamazlar ve ölümü de tadamazlar. Çünkü hayatları yalnız madde içinde ve bir düzlük üzerindedir.

Büyük düşünür ve filozof Schoppenhauer hayat münhanîsini ve değişmez akibeti ölümü, derin bir psikolojik deşme içinde kavradığı ve erişilmez bir lisanla dillendirdiği halde, bu münhanînin çıkışına az, fakat inişine tam kötümser bir mâna vermiştir. Hayatı vaadlarla dolu,

fakat dâima hayal kırıklıklarıyla biten bir belâ, bir facia olarak vasıflandırmış, saadeti yalan, yalnız ızdırabı gerçek kabul etmiştir. İnsan ömrünü böyle bir dehânın açısı çok geniş penceresinden görmek ve ızdırabları o derinlik ve incelik içerisinde yaşamak güç. Sürükleyici üslûbu içinde ona hak vermemek de öyle. Fakat hayat bir bütün: doğumu ile ölümü ile, saadeti ve ızdırabı ile, huzuru ve musibeti ile. Mevsimlerin değişmez adları, bahârı - hâzanı, yazı - kışı, ezici sıcakları - dondurucu soğukları gibi.. İstesek de istemesek de böyle. Sâdece saadet peşinde koşmak kadar, ızdırablar içerisinde erimek, ya da tiryakisi olmak da yanlış. Bunlar birbirlerinin tamamlayıcısı, hayat bütünü içinde. Saadet olmasa ızdırabı, ızdırablar olmasa saadetleri nasıl tadabilirdik? Tat, bunlar arasında âhengi kurabilmede; yoksa birinden kaçmak, ötekine saplanmakta değil. Bununla berâber hayatı asıl derinliğine yaşayan muzdariblerdir. Çünkü çok seyrek duydukları saadete gerçek ve lâyük değerini vermesini bilirler. Kaldı ki, saadetli - ızdırablı - huzurlu - musibetli de olsa hayatın tamamlanacak bir mânası, dolacak bir muhtevası var: câhilinden bilginine, zayıfından şişmanına, güzelinden çirkinine kadar yer yüzüne bir kez ayak basan her kişinin belirli bir işi görebilmesi, belki de bunu tamamlaması, kendi biçiminde, kendi ölçüsünde. Felâket bunu yapmamasında, belki de yapamamasında..

Düşünülmüş de olsa, Paul Ernst'in sanatkâr üslûbunda dile gelen Schiller'in ölümü ne rahat. Son saatlarını yaşadığını bilen büyük şair ve düşünür, kendisini avutmaya gelen, fakat büyük üzüntüsünü saklamayı beceremiyen genç dostunu teselliye çalışıyor. Yalnız 49 bahar görmüş ömrünün bu son anlarını tam bir huzur içinde tada tada, bile bile ruhunu teslim ediyor. Biliyor ki, yer yüzüne bir defacık ayak basmanın mânasını doldurmuş, tamamlamış, müsterih..

Büyük insan, filozof, ölüm mahkûmu Sokrates de öyle: üstâdı kaybetmenin endişe ve hüznü içinde ağlayan, kendinden geçen talabelerini ve dostlarını teselli ediyor. Çingenenin uzattığı baldıranı, çehresinde en küçük bir üzüntü belirtisi olmaksızın bir yudumda içiyor ve sevdiklerine ayrı nükteler içinde vedâ ediyor.

Müsterih, çünkü var olmanın büyük şuurunu tatmış, hayatı pek az fâniye nasip olacak incelik ve derinliklerinde yaşamış ve eserini tamamlamış. Bir gün önce, bir gün sonra, er geç kapıya çatacak bu kaçınılmaz akibeti hesaplamış, tabii bir son da olsa, olmasa da. Yoksa talebelerinin, dostlarının ısrarlı ve teminatlı kaçış tekliflerini reddeder miydi hiç?

Ölümden en çok korkanlar, hayatı sâdece zaman ve mekânın düzlüğünde yaşayan, hayvan benzeri, yalnız madde zebûnu ve zevk düşkünü yaratıklardır. Ne tuhafdır ki, zaman düzlüğünü aşamamış, hayvanca hırsların esiri bu zavallılar, ölüm gerçeği karşısında kaç yıla eriştiklerini idrâk edemeden göçerler, çünkü hayatı bütün buutları içerisinde yaşamamışlar ve ihtiyarlamayı bilememişlerdir.

Hayat münhanisi içerisinde çıkışa bir mâna veririz de, neden yolculuğun tabii süresi inişten bu mânayı esirgeriz? Doğum bir mâna taşır da, neden ölüm değil? Genç bir insan yirmi - yirmibeş yılını ferdi güçlerini geliştirmek, bir varlık kurmak uğruna harcasın da, neden geri kalan ömrünü, gün geçtikçe artan bir hızla yaklaşan akibetin hazırlığıyla geçirmesin?

Denilebilir ki, doğuşta bir mâna bir maksat var: her canlının olgunluğa, erginliğe, zirveye ulaşması. Ya inişin sonu, yaşamın müntehası olan ölümün? Yoksa ölüm de mi bir merhale? Onun da ulaşacağı bir hedef mi var?

Esasında böyle bir münakaşaya girişmek, düşünüş sistemim kadar bu yazımın da çerçevesi ve maksadı dışındadır. Ne ölüme karanlık mânalar, sırlar izafeye çalışan metafizikcilerin spekülasyonlarına boğulmak, ne madde üstü kudret tanımayan maddecilerin gülünç, dar görüşlerini paylaşmak, ne de aklı kâinat sırrının tek maymuncuğu sayan akliyeciler ve tenevvür-cülerin çocukça çabalarına katılmak niyetindeyim. Saham ve konum bakımından dinî doğmaların da ötesindeyim. Yalnız şu kadarını da ekliyeyim ki, dinî sembolleri yermeye yeltenen, biri

birinin komşusu bu iki ucun, maddecilikle tenevvürcülüğün bu konularda çok uzağında, üstündeyim. Bence dinler, hele büyük dinler, bir korkunun, âfetler karşısında duyulan aczin, ya da mücerret bir aklın vehmi, uydurması değil, tek ve mutlak yaratıcının eseri bizlerin birlik insan duygularında filizlenen ve sembollerini yine birlik selim hislerimizde bulan müesseselerdir. Fizik gerçekler derecesinde gerçekliği ve geçerliği psikolojik vakialarda kökleşen temellerdedir. Kişi ve topluluk ruhuna girememiş, bunları deşememiş ruhlara bu doğruyu anlatmak, kavratmak güç: insan ruhunda filizlenen, gelişen, topluluk şuurunda birleşen ve birlik yaşanan her belirli bir vakıa, bir gerçek.

Bütün büyük dinlerin çabası, gelişmemiş zihin ve zekâların bir türlü kabullenemedikleri, fakat mukadder olan sonucu, ölümü değerlendirmek ve her kişiyi ona hazırlamak olmuştur. Ne var ki, bu hazırlamanın yolları çoğu kez dolambaçlıdır, karmaşıktır. Oysa büyük hak dini İslâmiyet bu akibeti sâde ve kestirme bir emre bağlamıştır: “yaşayan her nefis ölümü tatacak, sonunda herşey bize dönecektir” [ayet]. Evet, Allahın büyük elçisi, en sevgili kulu Peygamber de olsa. İslâmiyetin ölüm daveti kadar, hayatı değerlendirmesi de kesin ve gerçekçi: “Hiç ölmeyecekmiş gibi çalış, yarın ölecekmiş gibi ibâdet et” [hadîs]. Burada ibâdet, davranışta iyiliğin ve özellikle ölüme hazırlığın yolu.....

İç güdülerimize, sağ duyularımıza, görüşlerimize bu kadar yakın gerçekleri bırakalım da, neden maddeciliğin, ya da akılcılığın vehimlerine sapalım? Sonuncusu sezilerimize, görüşlerimize, sağ düşüncülerimize büsbütün yabancı. İçle dışın âhengini yıkan, şuurumuzu sun'î olarak zorla parçalayan, bizi ruhî depresyonlara, nevrozlara götüren bir yol.. Öğretilmişse düzeltilmesi, yazılmışsa bozulması gerekir.

Hayat nasıl bir bağışsa ölüm de öyle: doğuş imkânlar dolu, ümit dolu bir geleceğin başlangıcı, azgın güçlerin mücadelesi. Ölüm, bu mücadelede yıpranan güçleri gevşeyen, tükenen ruh ve beden kurtuluşu, huzuru, yine de bir bağış..

Bana gelince: bu ilk bağışın tadını doyasıya tattım; acı ve tatlı günleriyle, daha çok ızdırablarıyla.. Erken de olsa, artık ötekini gözlüyorum, küskün gönlümün hevesleri, nerdeyse tükenen ruhumun mücadelesi içinde onun beni, ömrüm boyunca hasretini çektiğim bir huzura kavuşturacağına inanıyorum.

Biliyorum, şu bu cümlede nasılsa unutulmuş bir virgölü bile bir daha tamamlayamayacağım, eksik kalacak. Yine de onu özlüyorum, göçmek ve dönmek bahasına...